

НАРОДНЫ НОВИНКЫ

КУЛЬТУРНО-СПОЛОЧЕНЬСЬКИЙ ТЫЖДЕННИК РУСИНІВ СР

р. XX • ч. 1 – 4 • 27. януара 2010

<http://www.rusynacademy.sk>

15 років од кодифікації русинського языка

27. януара 2010 русинська громада в Словенській республіці собі припоминать скромный, але в новодобій історії Русинів о то визначніший юбілей – 15 років од кодифікації свого материнського языка. Не є то довгий історичний період з погляду ніякого живого організму, не то списовного языка, зато на єго сучасный став ся можемо позерати лем як на факт корешпундуочій з єго раннім віком. З другого боку, тот час був єдним з доміантних факторів, який в основі визначив єго характер і накреслив потенціалну перспективу далшого розвою. Час назначив але і то, до якої міры є тот живый організм зрілым стати ся основним інструментом комунікації в окремих сферах народностного жывота Русинів, як і то, до якої міры суть Русини зрілым народом акцептовати факт екзистенції свого списовного языка.

Вертаючі ся до нашої недавной, выше 20 років старой історії перед рока 1989, кодифікація русинського языка была лем фікціон, котра ся до нашого народностного контексту вертала як комета – лем в політично слободніших часах. Не быти Новембра 1989, може фікціон бы зістала і про далшы генерация Русинів, предки котрых внаслідку обективних, але часто і субективних факторів свій понад 300 років старый вопрос списовного языка не были способны вирішити, хоць не мож повісти, же ниякы снагы не розвинули. Розвинули і розвивали, але невирішений вопрос їх народной ідентіфікації в комплікованім політичнім контексті ся став про них ярмом, під вагов якого легше їм было придати ся к дакотрій із „міцнішых“ народно-языковых ліній, як пестовати властну – „неудуїдаву“. Неєднота, яка настала наслідком такой россіяности, повіджене словами Івана Мациньского, ся стала „нашов народнов хворотов“, з якої тяжко было бы ся вылічити без радикальных змін внутро- і заграничнополітичної ситуації в поновембровій Европі. Поновембровый розвой і формуляція в нім принципальних задач і цілів про захованя і перспективний розвой етніки холем на даякий час прикладно зьєднотили русинську інтелігенцію.

І так зачаток рока 1995 фікцію змін на факт і на зачаток новой етапы в жывоті єдного невеликого народа, який як кібы ся назад зродив на мапі світа і в своїй домовині – в Карпатах. Кодифікація языка Русинів вернула назад до бою за свою ідентичность і за права про свій списовный язык. Стала ся сатісфакціон за минулы роки ігнорация народностных прав Русинів і підкріпила русинський народный рух на пути за властнов еманціпаций.

Очівісно, наслідных 15 років (1995 – 2010) покодифікачного періоду русинського народного жывота не было легкых з ніякого аспекту і в нікотрій з країн, в котрых Русини жыють, враховано Словенської республіці. Ігнорация штату найбівшой русинської громады, яка жыє в рамках України, і з той причіны радикализация містного народного руху не мали свої ремінісценції і в навколишніх країнах. Молода Словенська республіка хоць ся сто-тожнєвала з демократичными европскими принципами при формованю домашній легіслативы, але їх реализация в практичнім жывоті часто была залежна од характеру республіковей влады: ці в ній переважав націоналістичный, або ліберальный – і к народностным меншынам – елемент. З тим была звязана і реална фінанчна підпора активіт русинської народностной меншыны, враховано тых, які мали прямиы вплив на розвой їх списовного языка. Найліпше то видно на періодичности выдаваня русинської „періодичной“ пресы – „тыжденника“ *Народны новинкы* і „двоймісячника“ *Русин*. Вєдь у своїй 18-річній історії новинкы выходили як тыжденник лем три (!) роки – в роках 1992 – 1994, а о 10 років пізніше докінця їх судьба была цалком неясна. Подобно нестабільнов од року 1995 є періодичность *Русина*, котра таксамо корешпундує з обємом штатной дотация. (На порівнянє можемо увести, же кідь в р. 1994 русиньскы організації дістали од штату дотация 6 міліонів Ск, то в р. 1995 то было уж лем 1,6 міл. корун.) Абсєнция самостояного русинського часопису про діти і молодежь на Словенську тыж о дачим говорити... А приділеваня найбівшого обєму штатных фінанцій в рамках русинської меншыны на проєкты заміряны на фольклорны акції тыж не є непідложене: штат од року 1995 перестав давати фінанції на платы професіональных робітників у сфері народностной культуры, тоту повинность переніс на матерьскы країны, респ. іншы здрой фінанцованя, і так тактично ся збавив повинности платити за роботу у сфері русинської культуры професіональным працівникам. Вислідком такой політики є, же русиньскы народностны організації і редакції од року 1995 суть без єдиноного професіонального робітника, причім до року 1995 їх мали 11 – 12.

Оптимістичнішов ся нам по 15 роках явить ситуація у сфері школьства, выдаваня учебной літературы і навчаня русинського языка, хоць ремінісценції „новот“ у сфері культуры мали прямиы негатиный вплив і на тоту сферу. Успіхы в ній суть прямо залежны од дакільких факторів, без сугры котрых тяжко чекати надійну перспективу про русинське школьство, якого доднесь, властно, на Словенську нїт. Із девятых школ суть на северовыході Словенська переважно лем школы з двояков формов навчаня русинського языка – як неповинного предмета і як кружка, і лем єдина є в правім змыслі слова русинська основна школа, т. є. школа з русинським навчалным языком. В економічно слабім регіоні северовыходного Словенська видиме то як кус парадоксний яв, котрым бы ся мали занимати главно сучасны зряджователі основных школ, т. є. сільскы і містьскы уряды по селах і містах, де жыє мінімально 20 % жытелів русинської народности. Тоты абсєнціев евіденції своїх школ у сіти народностных школ – каждорічно страчають значный обєм штатных фінанцій, котры їм наконець хыблять при розвоєвых проєктах або активітах школы. Аналізованем причін такой ситуації ся але назад дістанеме к попереднєму проблему – абсєнції професіональных робітників у сфері русинської культу-

РУСИНЫ, РАДУЙМЕ СЯ, ДОВГОЧЕКАНЫЙ ДЕНЬ КОДИФИКАЦІИ НАШОГО ЯЗЫКА ПРИШОВ, НАШ МАТЕРИНСКИЙ ЯЗЫК СТАВ ЛИТЕРАТУРНЫМ

НАРОДНЫ НОВИНКЫ

КУЛЬТУРНО - СПОЛОЧЕНЬСЬКИЙ ТЫЖДЕННИК РУСИНІВ СР

р. V
ч. 6

8. февруара 1995
ціна 2.- Ск

27. ЯНУАР 1995 - ДЕНЬ КОДИФИКАЦІИ РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА

Довгочеканый акт

Датум - 27. януар 1995 року золотыма буквама ся записав до історії русинської народностной меншыны на Словенську, до історії самой Словенської республіці, теріторія якої є матерьскы країны тых Русинів, але і до історії сусідних країн, в яких жытели русинської народности жыють і творять їх неодділну часть. В тот день перед представителями Народной рады СР, Влады СР, Міністерства культуры СР, Міністерства школьства і науки СР, Матиці словенской, Языкознавчого уставу Л. Штура САН, представителями Грекокатолічкы і Православной церквей СР, народностных організий домашніх і заграничных, масмедій СР і Русинів, в конгресовой салі Інтернату Дружба в Братіславі была святочно выголошена кодифікація русинського языка. Є то велика подія, може, найвєкша, яка в новодобій, але і в цілій історії Русинів нас стрітила. Мы знаме, же пробы кодифіковати русинський язык в минулости были, і нераз, але лем сучасность, в якій двєрі демократії суть отворены шырше, як у вступнім слові на святочнім акті підкреслив председа Русинської оброды Николай Ляш, аж 90. роки XX сторічя, могли принєсти такой резултат в розвитку языка єдной з народностных меншы на Словенську. Лем адна моральній і матеріалній підтримці най-вышых штатных організ матерьской країны Русинів – Словенської республіці – ся нїг зрєалізувати тот святочній день і мы мали тоту честь стати ся єго свидками.

Терниста путь ку кодифікації

Важиме собі тоту визначну подію о то вєдє, же знаме, яка терниста путь к ній вєла. По тій пути організия Русинів на Словенську - Русинська оброда - крачаль од першой секунды свого зникну. І треба повісти, же є то велика трагедія в сій жывоті, як і в жывоті Русинів, же тоту путь тернім не высилус никто іншій, як „свої“ люде, тоты, што ся выгягли в русинськым гнізді, але днесь репрезентують українську інтелігенцію Словенська і „а пересвідчина“ плюють на своє гніздо і на вшытко русинське. Є то най-

• Верхня часть першой сторінкы святочного цісла Народных новинок присвяченого кодифікації русинського списовного языка 27. януара 1995 в Братіславі. Фоткы: А. З.

• По Гімні Словенской республіці, яка была першим кроком до святочного дня - 27. януара 1995 року - кодифікації русинського языка, визначных гостей і вшыткых участників акту кодифікації у вступнім слові привітав председа Русинської оброды на Словенську Николай Ляш (перший справа) • Вірш Голос Русинів нашого будителя Александра Духновича задекларовав Ярослав Сисак, підпреседса РО • Русинів і Русиньскы оброду за актом кодифікації русинського языка поздравило ряд організий і інституцій домашніх і заграничных у формі телеграмів, які перенїла Анна Плішкова • Емоціональный уривок о материнськым языку з книжки М. Мальцовской Манна і оскоміна задекларовава др. Марія Цапєкова з Пряшова.

ры, котры бы міджі Русинами вели цілену і систематичну культурно-освітню роботу, бо зник народностной школы залежить в першим ряді од ступня народной свідомости і культурной зрілости людей, котры мож доцілити лем систематичнов виховов. Хоць за надійну перспективу в области школьства Русинів поважуєме акредітацию бакаларьского і магістерського високошкольського штудійного програму русинський язык і література, без достаточной кількості адептів того штудія із освоєнов базов знань предписаных учебными основами з русинського языка і літературы про основны і середні школы, як і з выглеканым одношієм к русинському языку і культурі не мож чекати, же штудійный програм буде продуковати надміру запаленых про народностне діло учітелів. А скуєсєности з 12-річного фунгованя русинського языка в школьській системі СР насвідчують, же такы учітелі можуть грати барз визначну роль у перспективім розвою школы як народностной ці докінця – русиньской. Такых учітелів у тісній кооперация з народно свідомым священником у селі, старостом і директором школы поважуєме за опорны стовпы потенціального розвою русинського школьства.

В непоследнім ряді бы сьме хотіли вказати на штатны, респ. зо штатного розпочту дотованы інституції, котры діють в русинськым народностнім контексті – верейнропавны медії, але главно церкви выходного обряду, в котрых материнський язык Русинів зо закона має мати своє місто. Парадоксы за 15-річний покодифікачний період находиме і ту, кідь возьмємо до увагы, же русинський язык ся подарило завести до Словенської телевізії аж року 1999 а до Словенського розгласу докінця аж року 2002, а то по многих діскузіях і вшылякых обштуркціях. Днесь фунгованя русинського списовного языка – і хоць в аспекті языковой культуры у каждого все є што выліпшовати – в них береме як природный яв, але по році 1995 дового то была лем фікція. Подобно як фікціон іші і й днесь, 15 років од кодифікації, ся нам видить офіціалне увєдженя русинського языка до літургії, пасторация і до выданя Православной церкви на Словенську або установліня єпіскопа про Русинів у рамках Грекокатолічкы архієпіскопства в Пряшові. Довгодо-бе ігнорованя даныма інституціями (дотованы штатом, котрый акцентує русинську меншыну на своїй теріторії) увєдженых фактів лем припомагаєт однароднєваню і асиміляції Русинів, як вытрачано ся їх материнського языка з церкви.

Фреквєтованы діскузіи на даны темы хоць часом ся здали надійныма, але не принєсли желаний ефект. За часточну сатісфакцію в тій сфері поважуєме активіты *Крузу русиньскых грекокатолічкых свящєнників* і обновленой русиньской церквы-культурной організації *Общєства св. Йоана Крестителя*, заміряных, окрем іншого, на підпору розвою русинського языка і пасторачной практики в нім посередництвом властных періодичных выдань (кварталник *Артос* і *Грекокатолічкый русинський калєндарь*), але главно перекаладів церквыных текстів з церквынославянского до русинського списовного языка.

Як найстабільншу сферу реализация русинського списовного языка на Словенську за послідніх 15 років мож поважовати літературну і театралну, хоць в обидвох русиньскы діалекты мали своє місто і передтым.

Перша з них ся до днешніх днів може похвалити выданєм понад стовкы книжкыных выдань, міджі якыма суть твory стабільных і зрілых авторів (Ш. Сухый, М. Мальцовска, М. Ксеняк, Ю. Харитун), але і новообявєных (О. Кудзей, К. Мороховічова-Цвик) і надійных зачинаючих авторів русиньскоязычной літературы. Очівісно, їх творчєсть была мотівована переважно штудійными русинського языка (М. Гомолєва, М. Кавчакова, П. Семанцєва) і презентаціон на сторінках *Русалкы* – кварталной прилогы про русиньскы діти і молодежь (од р. 2000) і *Поздравліня Русинів* – літературной прилогы *Народных новинок* (од р. 1995).

Друга з увєдженых інституцій – *Театер Александра Духновича в Пряшові* – перєшла нєлем зміннов своєї назвы, але і трансформаціями характеру роботы драматичного колектіву, драматургії, сєнографії і комплексных творивых поступів у роботі. По выміні генерация артистів у 80-ых 20. ст., кінцєм 90-ых років мінить ся характер публікы. З класичного вырис експериментальный театр, причім поступный переход на русиньскый діалект іші перед Новембром 1989 (6. 2. 1988) був якбы інтегралнов частєв того переходу, аж поступно ся русинський язык став доміантным в роботі того театру, а так є то доднесь. Очівісно, вдєка зрозумілому языку театр назад здобыв прїязнь публікы на северовыході СР, наввыше, став ся узнавнов і репрезентативнов сєнов цілословенського театралного контексту.

Перєрахованы бівшы і меншы успіхы, але тыж назначєны неуспіхы розвою русинського языкового контексту на Словенську поважуєме за природну інтегралну часть процесу народной ідентіфікації Русинів по році 1989. На їх зачатку стояли ініціативы домашній культурно-сполочєньской організації Русинів – *Русиньской оброды на Словенську*, котра того року ославить 20 років свого діятельства, але і міджнародного русинського руху під покровительством *Світового конгрєсу Русинів* (взникнув року 1991). Обидвом субєктам належать тыж визначны ініціативы на полю рішаня русинського языкового вопросу: СКР за ініціованя *Першого міджнародного конгрєсу русинського языка* (Бардеєвскы Купелі, 1992), який накрєслив основну стратегію языкового менежменту, а РОС за практичну реализацию той стратегії в подобі заложіня першой науочної інституції, яка ся зачала вдєка фінанчній, хоць короткодобій, підпорі штату занимати проблемами формованя нормы будучого списовного языка Русинів на Словенську – *Інституту русинського языка і культуры* при РОС в Пряшові (1993 – 1994). Положєны основы лінгвістичной роботы над русиньськым языком зачатком 90-ых років 20. ст. принєсли плоды нєлем в подобі кодифікації русинського языка на Словенську, але наслідно в єго реализация в уж увєдженых сферах русинського народностного жывота. Взник новых професіональных інституцій, заміряных на захованя і розвой розлічных народно-ідентіфікачных аспектів русиньской громады, як *Музей русиньской культуры в Пряшові* (2007) і *Інститут русинського языка і культуры Пряшівской універзіты* (2008), очівісно, отворяють уж нову етапу русиньской історії, яка бы ся але не могла отворити без 17. новембра 1989 і без 27. януара 1995.

ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.,
Інститут русинського языка і культуры ПУ

ПгДр. Станіслав Конєчні, к. н. – продуктівний шістьдесятник

Ревіталізаційний процес Русинів по Новембрі 1989, істориками означований як третє народне возроджіння, отворив наново недорішені вопросы з минулости, а то передуватимуть ідеологічний вопрос, з котрым суть тісно звязаны вопросы ідентити і языка Русинів. На них попробовали дати якнайкомпетентнішу одповідь языкознателі і історіци занимаючі ся народностно меншынов Русинів як на Словенську, так і в цілім карпатському ареалі, котрый Русини заселяють в рамках розлічних держав. Єдним з таких істориків є і ПгДр. Станіслав Конєчні, к. н., котрый ся історію Русинів і їх розвитком займаєть уж веце як дві десятиліття. Кінцем минулого року – 6. децембра 2009 ославив округлий юбілей – 60 років. Так ся кінцєрічна порада на Інституті русинського языка і культури ПУ стала добров нагодом на то, жебы сьме поздравили нашого юбіланта і сполупрацівника і в неформальній бісіді му дали пару вопросов, на котры нам з прецизностєв єму властнов приобіцяв до кінця року одповісти. На основі того vznikло слідуєче інтервю.

• Словенська академія наук (САН) є найкомпетентніша і найрепрезентативніша інституція в рамках Словенська, а вы сьте єй довгорічним працівником. Наісто і тот факт даватє Вашим роботам пунц істой важности, престижности, а самособов, і вірогодности. Якы были Ваши зачаткы в тій інституції? Одколи сьте ся зачали занимати проблематиков Русинів компактно жыючіх на северовыході Словенська і їх розвитком?

– В Сполоченськонаучнім інституті САН в Кошіцях роблю од 1. марца 1985, то значіть уж 25 років. К выскуму русинської меншыны єм ся дістав нагодом. Інститут ся тогды занимав двома округами проблемів, котры ся тогдышнім політичним і штатным органам віділи были важны, главно з погляду будучого розвитку. Были то народностны меншыны, а другим округом інтересу была молодеж з аспекту єй годнотовой орьєнтації. Як історик єм був заряджений до тіму про етнічны меншыны, хоць в першых місяцях єм ся пріорітно занимав повнінем уставной задачі, котра ся дотыкала розвитку черезгранічної сполупраці міджі выходным Словенськом і сусідніма регіонами Польска, Мадярска і СССР. Наш тім ся в рамках штатного плану основного выскуму занимав вопросами розвитку мадярської і української народности. Ромска і німецька меншына ся стали сучастєв планів одділіня аж в наслідуєчих роках. По мадярськы єм не знав, зато моєв задачов было робити выскум української народностной меншыны на Словенську в періоді соціалізму, то значіть по році 1948. Якраз через выслідкы выскуму невыразной народной ідентіфікації української меншыны на Словенську єм ся дістав к проблематіці Русинів, хоць офіціально Русини в тім часі не ествовали. Русинську ідентіту части жытельства

(Продовжіння на 3. стор.)

Александр Павлович – священник,

Од половины 19. стороча зачали славянскы народы інтензивно боєвати за свою слободу і незалежность. В рамках Австро-Угорьска ся народнобудительскы активіты Словаків розвивали уж пару десятков років. На народнобудительскый рух тогдышніх особностей, знамых під назвов „штуровска генерація“, цалком логічно надвязали Русини жыючі під Крапатами. Народнобудительскы активіты Русинів были зосереджены на роботу міджі простым народом і за тоту роботу ся взяли передуватимуть священіци і учітелі, котры як єдини творили в тім часі містну інтелігенцію. Їх формованя было під впливом главно штудій на словенських теологічных факултах. Єднов з найзнамішых была теологічна факулта в Тырнаві, на котрій ся розвивав активный студентський жытот і в рамках котрой ся розвивали контакты міджі студентами – Русинами і Словаками. Якраз такый студентський жытот пізніше припоміг к плодным активітам єдного з найвызначнішых представителів будительской генерації Русинів – Александра І. Павловича.

Александр Павлович (псевдонім **Чарнян Маковицькый**) ся народив 19. септембра 1819 в селі Шаріське Чорне (село лежыть в Бардеївскім окресі, на граніці з окресом Свідник) в родині грекокатолицького священника Івана Павловича і Анны, родженой Гладышовской, котра была дівков галіцького грекокатолицького священника. Быв гордый на свое родне село на Маковиці і рад ся к нєму признавав, о чім свідчіть тыж єго псевдонім Чарнян Маковицькый – село ся колись звало „Сарно“.

О тім, же єго отець був у селі барз облюблений, свідчіть і факт, же кідь тяжко захворів і не міг ходити, вірници го носили на руках з фары до церькви. Малай Александр ся народив як сема дітина, но кідь мав 4 роки, умер му нянько. Малай дітвак сі то ани не усвідомлєвав. Бавив ся коло столаря, котрый рихтовав труну про єго нянька. Пізніше му умерла і мати. Своє смутне дітинство так описав у поезії *Тужба*:

*Нет уж пан-отца, ани пани матки,
А я остался бедная сирота,
Должен прятатися из родной хатки,
Смотрити, где суть отворены ворота,
В брата, ци в сестры, в стрыка, ци ли
в стрыны,
В уйка, ци в теты, иль в одной родины?*

Отворены двері нашов на самый перед на куртый час у сестры. Найвекшу старостливість проявляв малій сироті єго уйко Андрій Гладышовскый, котрый був представеным у львівскім Інституті св. Юрія, де Александр абсолвовав прімарну освіту в польскім языку. По році уж був у свого найстаршого брата Івана Павловича у Вышнім Бенковім і в Комарні, де побыв лем куртый час і назад ся вернув к уйкови до Львова. Ту ся стримав три роки. В тім часі была ціла комунікація (враховано проповіді в церькви і школьської науки) по польськы і по німецькы, зато Павлович не мав можность научати ся родному языку, но од свого уйка здобыв того найважніше – сочутя з ближніма. Кідь переходив з уйком через парк, уйко му купив черешні а другый міщух подаровав дівчати, што черешні продавало. Малай Александр ся опросив, чом то зробив і уйко му одповів: „*Вшыткы грошы за черешні дівча мусить дати панови, най ходем тот єден міщух черешень зьість, небожатко...*“ Таке саме сочувство мав Андрій Гладышовскый і к своему сыновцєви – Александру. Сам ніч не положыв до рота без того, жебы ся з тым не поділив з хлопцєм. Быв му уйком, але і добрым приятелєм, часто ся ведно бавили, много бідісовали. Од уйка іде Александр бывати до свого брата – Осифа Павловича, котрый був священником в Комлоші (днешня Хмельєва) цілых 50 років (1834 – 1884) і котрый ся му снажив нагородити шытку родічовску ласку. По скінчіню штудій ся Александр Павлович вернув к братови до Комлошы. В тім часі був у селі великий голод, приближно четвертина жытелів села вымерла. Тот момент іншпіровав А. Павловича к написаню

поэмы *Став бідного селянина*. Мож спомянати, же перед Осифом Павловичом у Комлоші служыв єден рік далшый великий будитель Русинів – А. Духнович (1833 – 1834).

Гімназіалны штудії абсолвовав у Бардеєві (по латинськы) за дуже бідных условий. Стравовав ся лем з того, што му послали по фурманах з Хмельєвы. В часі вакацій ся вертав к братови Осифови на фару, де в родиннім кругу бісідовав по русинськы. Так міцно любив слухати свою родну підкарпатську русинську бісіду, свій материнський язык. Гімназіалны штудії пішов докінчіти з „пару дрібныма“ (стріберныма 20-грайцарєвыма монетами) до Мішколца. Там сі заштири 20-грайцарєвы монеты заплатив на місяць кост і бываня. Заробляв сі і як вихователь дітей богатого пана доктора, у котрого бывав. Потім в Ягрі штудовав два роки філософію, хотів быти священником, но мусив наступити на правницьку академію. Бывав у обходника з вином. Павлович був все добрым студентом, без проблемів ся научів латинський і грецький язык, котры потім учів паньскы діти. Доказав сі нахылити їх сердце, порозуміти дітинській душі і так го панове, у котрых бывав, тримали в почливости, мав у них місто коло стола як бы був членом родини.

Як студент права А. Павлович був високий, імпазантний і сімпатічний паробок з бородков. З языкового боку був необычайно здатный, бо окрем польского языка, котрый ся навчів у Львові, знав і по словенськы (комуніковав шаріськым діалектом), по мадярськы і по німецькы. Через вакації не міг ходити домів про недостаток грошей. По куртім часі але дістав од брата Осифа писмо, з котрого ся дізнав, же єден богословець з Пряшівской епархії охавив штудії в Тырнаві і єпископ Гаганець є охотный послати на місце по нїм якраз єго. Так Александр Павлович продовжовав штудії на Теологічній академії в Тырнаві (1843 – 1847), но тота была пізніше переложена до Остригому. Так ся Павлович дістав міджі богословців. До Тырnavы путовав через Ягер до Будапешту на возі. Там наступив на шыфу, котра плавала через Братіславу до Відня. Капітан шыфы був несподіваний з того, же Павлович ся про штудії теології був охотный зречі і бороды. З Братіславы до Тырnavы го повіз на своїм возі єден газда, котрый го і накормив, і переночовав.

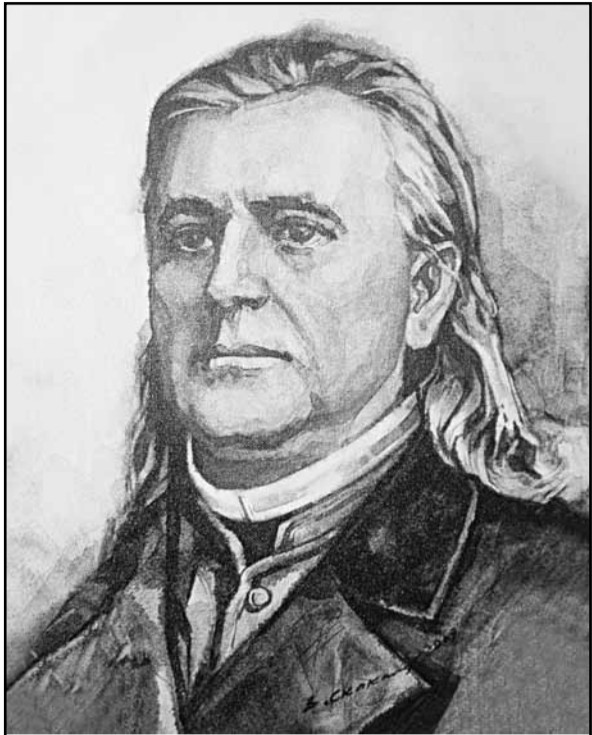
В духовній семінарії пережыв Павлович штири роки, причім за цілий тот час не навщівив своїх близкых, бо не мав грошы на драгу.

В часі перебуваня в Тырнаві ся спознав з родінов богатого польского магната, грофа Замойского, котрый мав тыж в семінарії єдного богословця. Тот був Александровым добрым приятелєм, зато сі гроф облюбив молодого Павловича, часто го позывав до свого каштеля. Ту ся Александр не раз вызнав із своєї тужбы жыти в роднім краю, бо „*інакше жытя є на востоці, під Крапатами!* – *То моя отчина.*“ Гроф мав богатую бібліотеку, в котрій Павлович любив читати, главно польску белетрію. Як ся вернув зо семінарії, штудовав дале в семінарній бібліотеці, де ся прикладно готовив на свое священницьке посланя. Як доброго богословця, честного і інтелігентного чоловіка го представены тырнавской семінарії пожадали, абы пріяв місто „професора справованя ся“, але скромный Павлович не хотів таку одповідну позицію пріяти.

В тырнавській семінарії штудовало много Словаків зо западного Словенська. Дакотры з них были усвідомленыма народовцями. Од них ся А. Павлович научів западословенський і середньословенський діалект, котрый пізніше послужыв як основа про кодифікацію словенського списовного языка. Павловичови зачав імпонувати народный патріотизм Словаків. Ту прішов до контакту з ідеями штуровців. А. Павлович ся так зачав занимати ідеями чеського і словенського народного возроджіння – творами Й. Добровского, Й. Юнгмана, Ф. Палацького, П. Й. Шафаріка, Я. Коллара і другых. Став ся з нєго надхнений сімпатізант Людовіта Штура. І Павлович собі усвідомив, же є сыном славянського – русинського народа. Все веце го міцна сила тягала к тому

поет, народный будитель Русинів

народу. Став ся патріотом своїх Русинів у чужіх краях. Тото душевне розположіння красно описав в поезії *В чужині* тыма словами:

• Портрет Александра Павловича од Народного художника України – Василя Скакандія.

*Я нещастный в чужім краю,
Як сирота жыю я,
Всегда о тебе думаю
Родная земле моя.
Там, де Бескіды, Карпаты
Там, там моя отчина,
Там жыє мой отець – мати,
Сестры, братя – родина...
Милы мі, милы Бескіды,
Где жыє моє племя,
Где жыли мої прадіды,
Там жыти хочу і я.
Боже, дай скоро узрїти
Село, святы храм – церьков!
Там Богу ся помолити,
За душы моїх предков.*

Тоты віршы ся стали народнов піснєв Русинів Підкарпатя. Міцна любов і сочувство к своему бідному народу пробудили у Павловича писательський талант. Писав поезію – зачав шаріськым діалектом, потім народным русиньськым языком, але все латиніков. Пізніше ся навчів азбуку і потім писав віршы уж лем азбуков. Близке приятельство надязвав з Яном Паларіком, визначным представителєм словенської драмы. З періодом штудій в Търнаві є звязаний і початок єго літературных активіт, бо свої поезії посылав до новинок „Pešťbudínske vedomosti“ і „Sokol“, але і до польських „Gwiazdka Czieszynska“, як і до других періодік, котры в тім часі выходили. Єго віршы, проникнуты виходословенськым і славянськым духом, му вышли в році 1862 в среді Ягелонської універзіты у Кракові (Е. Янота: „Bardujów“). По скінчїню своїх теологічных штудій Павлович вирішив пішо перейти Словенском по горах і долинах Погроня і стады на выход – домів. Быв зачарований прекраснов природою цілого краю. В тім часі были Бардеєвскы Купелі місцем стріч русинської інтелігенції спід Маковіці. Там стрітив свого брата Осифа, котрый го привітав як уж „готового чоловіка“ і взяв го к собі до Хмельєвы. Там сі Павлович оддыхнув по намагавых роках штудій. Тот час му доволив близше спознати русинський народ, запозерати ся до єго души, здохналєвати ся в языку Русинів. Павлович ся залюбив до того народа, котрого язык і духовне богатство тяжко міг спознавати в чужім світі.

Року 1848 бив высвячений, але як неженатый князь. Таке рішїня было під впливом нещастного родинного жывота істого близкого чоловіка. Як ідеаліста покладавав за свою першоряду задачу стати ся жертвенным душпастирем і народным просвітителєм, што чув як своє посланя. Єпископ

Осиф Гаганець ся го при высвячованню опросив, ці буде такый як єго отець (котрого вірници барз любили) і він одповів: „Правдаже, якбы нїт!“ Тото обіцяв і перед Богом: жертвенно любити тот народ, котрый любив єго отца.

Павлович бив посланий на парохію в Стаціні. Ту але за куртый час захворів і одкликуючі ся на тяжкый став здоровя молодой священик намісто священицької службы даякый час бив выхователєм в родині графа Сірмая в селі Курима, котрого він спознав іщі в часі штудій в Ягрї. Граф ся з просьбов обернув на єпископа Гаганця, а тот го на час еден і пів рока пропустив із своїх служб на долїчїна ку грофови. В тім часі ся Павлович став свідком переходу російських войск до Угорьска і з гордостєв ся позерав на братьський славянський народ, з котрым ся так добрі знав добісидовати. На пару днів ся стримав і у свого брата Осифа в Хмельєві, де ся тыж стрітив з російськым армієм і зміцнили ся у него сїмпатїї ку російському народу. Граф Сірмай ся барз бояв Русів, зато повірив Павловича, абы даякый час справовав єго масток.

З Куримы ся року 1849 переселив до Пряшова, де цілы два roky робить як єпархіальний архіварь і протоколіста (1850 – 1851). Ту зачинать активно літературно творити – писати поезію. Пряшів бив уж в тім часі народным, культурным і церьковным центром Русинів на Словенську. Тот факт Павловичови доволив, абы як урядник єпископской курїї спознав тогдышню русинську народну інтелігенцію. Ту ся активно запоїв до работы „Літературного заведєня Пряшевского“, котре засновав А. Духнович під веджінєм єпископа О. Гаганця. Была то інштїтуція заложєна на прїнципах подобных як Матїца словенська. Хоць на єй челї стояв єпископ Гаганець і в часі свого ествованя ся тота інштїтуція заслужыла о выданя дакотрых визначных публікацій, як і о значне зміцнїня культурно-сплоченського статусу містного жытельства, работа той інштїтуції нїгда не была офіціально потверджєна. В часі перебуваня у Пряшові ся Павловичови подарило написати прекраснов віршы, котры были публікованы у *Вїстнику про австрійських і угорьських Русинів* у Відню.

ПгДр. Габрьєл СЕКЕЛЬ, ПгД., Пряшів
(Зо словенського языка переложила:

ПгДр. К. Копорова)
(Закінчїня в далшїм числі.)

Хочете штудувати русинський язык на Пряшівській універзітї?

Занєдовго будучі абсолвенты середніх школ будуть собі давати пригласкы на високошкольскы штудії, зато хочєме їх допереду поінформовати о актуальных можностях штудія русинського языка на Пряшівській універзітї в Пряшові, прїчїм комплексны інформації можуть здобыти на веб-сторінці ПУ www.unipo.sk, респ. на сторінках окремых факултці Інштїтуту русинського языка і культуры ПУ.

Такоже в академічнім році 2010/2011 ПУ отвартять в бакаларьскім ступню штудія слїдуючіх 16 комбїнацій з русиньськым языком і літературов:

Філозофічна факулта (пригласкы прїймає до 28. фебруара 2010):
русинський язык і літ. – історія, естетічна выхова, етічна выхова, філозофія, англїцький язык і літ., французький, німецький, російський, словацький і український язык і літ.;

Факулта гуманїтних і природных наук (пригласкы прїймає до 31. марца 2010): **русинський язык і літ. – англїцький язык і літ., словацький язык і літ., біологія, географія, вытварна выхова;**

Факулта шпорту (пригласкы прїймає до 9. апрїля 2010): **русинський язык і літ. – тілесна выхова.**

Вїрїме, же тоты інформації заїнтересують тых, котры уважують о високошкольскім штудїю і про кого якраз русинїстика бы ся могла стати інспїраціов.

ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.,
Інштїтут русинського языка і культуры
Пряшівської універзіты в Пряшові

ПгДр. Станїслав Конєчні, к. н. – продуктївний шїстьдєсятник

(Продовжїня із 2. стор.)

северовыходных окресів Словенська єм назначовав уж в першых розсяглїшых штудїях, котры вышли в зборниках в Кошіцях і в Опавї в році 1989.

• **Вызнати ся в помїрно комплікованім розвитку народностной меншыны, котра нїгда в минулости не мала властну політїчну формацію, з помочов котрой бы бив єй розвиток простїший, наїсто не было легке. Властно, в періодї соціалїзму то была про Вас нештандартна сїтуація, бо каждая далша меншына жыюча в тогдышнім Чеськословенську мала свою „матєрську державу“, ку котрій інклїновала, котра бы была єй підпоров, кїдь уж не матерїалнов, та холєм моралнов. Може і зато тогдышній режім вирішив долю Русинів так, же і їм „прїдїлів“ матерїську державу – Українську ССР. Парадоксно, Русины (або холєм векшына з них) ся з таков підпоров не стотожнили. З того погляду было дость комплікованє інтерпретовати їх розвиток якраз в періодї соціалїзму. Не завїдїли сьте вашим колегам, котры мали „на старости“ може менше компліковану народность – Булгарів, Мадярів...?**

– Екзістенція матерїського штату матє істый вплив на статус народностной меншыны за єго границями, він але не є вирішалний, а тыж не все платить, же тот вплив є позїтивний. Історія і сучасность то єднозначно доказують. Омного векше значїня матє позїція офіціальных штурктур к данїй меншїні, характер політїчного режіму, розумїня етніцїты в сплочности, затоже они становлюють конкретный тіп меншыновой політїкы. Тот може быти лібералний, штандартный, але і рєштрїчный, асїмілачный, докінця може мати аж гєноцїдний характер.

Аналізовати і інтерпретовати розвиток Русинів за соціалїзму в Чеськословенську ся не дало, бо Русины ся будь голосили за Словаків, або зачали ацептовати формално українську народность. Мож было слїдовати статус і розвиток української мїнорїты. Стачїло лем не закрывати факты о українських школах, о народній свїдомости, о культурных інштїтуціях або о vzniku і розвитку КСУТ-у і заєдно попробовати їх логїчным способом высвітлити. Поку їде о выскум етнічных меншын, бадатель сі не матє барз з чого выбєрати, затоже каждая з них ся розвивать роздїлно, матє шפעціфчы проблемы у своїм розвитку, о котрых сі справила думать, же суть найкомплїкованїшы. Каждая мїнорїта мала в минулости, а матє і в сучасности, даякы тяжкосты і травмы, інакше бы не было што скупати і аналізовати, хоць тоты тяжкосты суть дость роздїльны. У мадярської меншыны, наприклад, домінує єй політїчний розмір, у Ромів соціалний, у Русинів і Українців ідеологічний, у Жыдїв набоженський, у Німців зась домінує історїчний аспект.

• **Ваш професїональный жывт є тісно звязаний з Русинами. Може є то кус сїмболїчне, же при Вашім жывтнім юбілєю, котрый бы мож было характеризовати як верьх Вашей карьєры, рїхтуєте книжно выдати довгорїчну роботу над проблематїков Русинів – єдного із старых славянських народів Европы. Занєдовго выїде у Вашім авторствї монографія *Капітолы з історїї Русинів на Словенську* – од найстаршых часів аж по рік 1989. Попробуйте в короткости представити тоту публікацію.**

– Є правда, же свою путь історїка єм тужыв закінчїти монографїов, котра бы была научнов сїнтезов історїї Русинів на Словенську. Жывтний юбілєй, котрый сьте спомянули, ня якось несподївав. Пришов барз скоро. Така работа собі выжадує проштудовати стовкы історїчных публікацій і штудій. Потім бодай лем алтернатївно одповісти на множество доднєсь отворєных вопросов і до року 1945 в повній мїрї до выскумного простору загорнути і бывшы підкарпатьскы жупы, котры суть днєсь сучастєв України. Таки задачї є прото барз тяжко одповідно сповнїти попри повнім робочім затыжїню в Академії, а в послїдніх роках і при повнїню педагогічных повинностєй. Видить ся мі, же тот план буде мочї быти зрєалїзований досправды аж у пензії.

В сучасности зато виходить лем научно-популярна верзія планованой сїнтезы, котра презентує скорше лем нарис історїї Русинів од найстаршых часів по новємброву револуцію 1989. Публікація має 19 частєй, хоць найвєце простору єм дав періоду 20. стороча. Намагав єм ся зарядити розвиток русинського етніка до даного історїчного простору, абы не доходило к скрєслєваню реалїты. Не заходжу до подробностєй, але прїтїм єм історїю Русинів не хотїв зьєднудушыты.

(Продовжїня на 4. стор.)

ПгДр. Станіслав Конєчні, к. н. – продуктивний шістьдесятник

(Закінчення із 3. стор.)

• По акредитації бакалаврського студійного програму русинський язык і література vznikла попершыраз в новодобій історії Русинів можность презентувати їх історію перед студентами в нескресленій подобі. Тоты інформації передасте студентам якраз Вы. Было бы интересне знати, яку форму сьте сі зволили – ці порівнованя з тзв. передреволючнов варіантов (проблематика термінології Русин, Українець, але і высвітлёваня допаду такой термінології у шыршім контексті, респ. тенденції споіня тых народностей через назву „Русин-Українець“), або сьте выбрали даякий інакшыи способ інтерпретації? Як на Ваши лекції реагують студенти?

– Можность выкладати і штудувати історію Русинів, і хоць скоріше в інформативнім розсягу, є барз важный момент, а то як про актерів, так і про конзументів історичных дісціплін в рамках того студійного програму. Літературы, хоць ей значна часть vznikла в минулости, є релативно дость. Історичны факты ся не змінили, треба їх лем збавити будьякой ідеології і называти річі правыма менами. Зато не можеме бісїдовати о Українцях на Словенську перед vznikом Чеськословенська, ани о Русинах в періоді Руськой маркы, так як не можеме бісїдовати о Словаках в періоді Самовой або Великоморавской імперії. Терміны мають одбивати реаліту, не актуалны ідеологичны концепції. Припад Русинів і Українців по обидвох боках Карпат є комплікованый тым, же они мають еднаке – выходославянське походжїня, зьєдінать їх выходне хрїстіанство, близкий язык, як і дакотры културны сегменты, хоць наслідком історичных причін не сплинули в еден етнічний цілок. Ситуацію іщі комплікує факт, же самотна назва Русин мать тых свою історію. В другій половині 19. стороча ся тот термін хосновав у Галічі і Буковині на означїня праві той части народовців, котры одмітовали русофільську орьентацію і были прихыленцями української народной ідентіты.

Поки иде о выклад історії Русинів студентам, термінологію сі выяснюеме такой на зачатку – в рамках першой лекції. Студентам бы мало

быти ясне, коли може быти бісїда лем о Русинах, коли треба вжыти термін Українець, а коли треба споминати Русинів і Українців. Тых бы мали розуміти, же назва „Русины-Українці“ є політичный термін, а термін „Русины/Українці“ зась научна конштрукція. Кідь уж бісїдуеме о студентах, видить ся мі, же історія Русинів їх заінтересовала, хоць ани в тім одношію собі не мож робити великы ілузії.

• О Вас знаме, же сьте необычайно прецїзный, але і продуктивный автор научных публикацій. Якы сьте далшы планы у Вашім професіоналінім замїряню?

– В области етноісторії, главно погы ся дотыкаты сучасности, є прїсность і коректоность выядрєваня неминучим условієм. Нераз ся стало, же ем над єдным словом або словным споінєм думав і дакілько минут, може веце як поет, котрый складать віршы. Етнічна ідентіта є барз чутливе діло, з котрым не мож нарабляти любовольно. Народностна приналежность є ділом чести і внуторного пересвідчїня каждого чоловіка, на котру мать право і котру му не може ніхто – ани політиці, ани учены силувати.

Што ся тыкаты моїх планів, о тых перспективных ем уж дашто прозрадив. Чекають ня але задачі, котры не знесуть одкладованя. Не мам спрацовану а ани опубліковану векшыну выслїдків архівного выскуму, котрый ем зреалізовав на Словенську, в Празї, на Україні і в Польску і котры ся односять к історії Русинів і Українців у карпатськїм просторї в 20. сторочу. Ведно з Паєддр. М. Гайдошом, к. н., і Мгр. А. Мушинком, ПгД., сьме в рамках грантовых проєктів позбєрала много копій архівных документів, котры треба ушорити і публиковать. Жаль, часто хыбить час, а скоро все – фїнанції. Правда, і дале бы ем хотїв брати участь на педагогичнім, експертнінім і популарізацінім процесї.

Нашому юбілантову жычіме, жебы ся му планы подарило зреалізувати, а к тому міцне здравя, много сил і оптїмізму в єго професіоналінім, але і особнім жывоті.

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА,
Інштїтут русиньского языка і културы ПУ,
фотка: А. 3.

• Фотографія із 7. септембра 1969, на якій є: (справа) священомученик Василь Гопко і ордінарь Ян Гїрка.

Фотка: архів автора

Священомученик Василь Гопко то не мав легке

(Подія із 70-ых років 20. стороча
з пряшівской грекокатолицькой
катедралы)

Чоловік ся доживать приближно 70 – 80 років, потім одходить на особный суд і до вічности... (Так говорять і псалмы Св. Писма – Пс. 90, 10). Єдны люде умерают, другы ся родять. То є нормалный колобіг жывота на землі. Умераючі собі беруть зо собов до гробу і своі ціложывотны зажиткы, скусености... Малошто ся по чоловікови заховат, а іщі менше в писаній подобі. Спомины сучасників помершого не сьуть про никога интересны, бо про выштыкы сьуть лем неінтереснов самозрозумілов інформаціов, але лем до часу, докы не перейде пару десяток років. Потім ся нараз тоты „неінтересны“ спомины мінять на вцацны артефакты з минулости...

Од смерти священомученика Василя Гопка (1904 – 1976) минуло выше тридцять років. Люде, котры го прямо і беспосередне знали і жыли з ним, уж сьуть на правді Божій. Зістало лем то, што побісїдовали другым – молодшым. Зато посла лем тоту курту пригоду зо жывота Преосвященного Василя Гопка, помічного грекокатолицького пряшівского єпископа, до редакції Русин і Народны новинкы, бо днесь ся находиме в ситуації, хоць є демократія, же не кажды новинкы сьуть охотны публиковать такы материалы (зо страху, жебы не были перзекуованы або з розлічных другых причін).

У Пряшові ем служыв у василіанськїм монастырїю на Ваяньского улїці ч. 31 од року 2000 до року 2008. На старославянськых Службах Божых з Апостолом, Євангелієм і проповідєв по русиньскы нам каждоденно канторив пан Шведа. Тот мі вецераз споминав подїю, котра ся стала в пряшівській грекокатолицькїй катедралї даколи в роках 1970 – 1976.

В тім часї грекокатолицы не мали свого єпископа з центром у Пряшові. Грекокатолицьку єпархію, котра загорняла цілу територію выходу Чеськословенська, рядив папом римськым мєнованый і комуністичным урядниками потверджєный священик-ордінарь Ян Гїрка. Преосвященный владыка, Кїр Василь Гопко был попри нїм лем помічным єпископом, то значить, функчно был на низшій уровни як Ян Гїрка. Ордінарь Ян Гїрка уж тогды пробовав заводжаты Службу Божу по словенськы в пряшівській грекокатолицькїй катедралї, з чїм не был ніхто согласный, а главно не єпископ Василь Гопко. Ситуація ся выкрїстализовала так, же як ся служыли словенськы Службы Божы, владыка Василь Гопко як ся спамятав, встав, а як він сам провадив архієрейску Службу Божу, тота была в кіріломефодьскім старославянськым языку. В тім часї был такый тренд і така церьковно-полїтична ситуація.

А теперь обїцяна пригода од пана Шведы:

Раз ся стало, же была оголошена архієрейска Служба Божа, котру мав служыти як главный служащїй Преосвященный владыка, Кїр Василь Гопко, і ведно з ним служыти мав священик-ордінарь Ян Гїрка. На початку Службы Божой – так як то є в архієрейскых Службах Божых звычайєм, єпископ не был при престолї у святыліці катедралы, але сидїв на своім єпископскім тронї в середїні церькви... К престолу мав прїйти аж пізніше...

Ордінарь Ян Гїрка приступив к престолу і самовольно зачав Службу Божу по словенськы: „*Požehnané je kráľovstvo...*“ Люде в церькви-катедралї а таксамо і єпископ Гопко застовпїли од несподїваня... Владыка Василь Гопко як ся спамятав, встав зо свого трону і передчасно пішов через Царьскы ворота іконостасу к главному престолу, выхопив з рук Яна Гїрky Євангеліє а іщі раз заїнтоновав початок Службы Божой по старославянськы: „*Благословенно царство...*“ Люде собі выдыхли. Далє ся Служба Божа одправляла не по словенськы, так як собі дздумав ордінарь Ян Гїрка, але по старославянськы і одправляв єї Преосвященный владыка, Кїр Василь Гопко.

Як мі тот неприемный інцидєнт бісїдовав пан Шведа, котрый был на высшєспомянутїй літургїї, не хотїв ем тому вірити і вецераз ем ся просив, ці то было досправды так... Пан Шведа мі то з важным поглядом потвердив.

Такоже священомученик Василь Гопко, котрый был року 2003 выголошенный папом римськым Йоаном Павлом II. за благоречєного (што значить, же є уж в небї і уж ся не молїме за нєго, але к нєму – за єго приговор у Господа Бога), то не мав у послїднїх роках свого жывота легке, хоць і был єпископом.

о. Йосафат ТИМКОВИЧ, ЧССВ, Кошіці

НАСТАВ ЧАС ЗАПЛАТИТИ ПЕРЕДПЛАТНЕ НА РІК 2010

Народны новинкы – 2. класа: Словенськы – 8,50 €, Чеськы – 23 €, Европа – 25 €, остатні штаты – 28 € або 44 \$, 1. класа: Чеськы – 25 €, Европа – 27 €, остатні штаты – 32 € або 49 \$, Русин – 2. кл.: Словенськы – 5 €, Чеськы – 20 €, Европа – 22 €, остатні штаты – 25 € або 39 \$, 1. кл.: остатні штаты – 29 € або 44 \$. Заплатити мож банковым шеком (загранічны), приложенов поштовоу поукажков (домашні) або на ч. рахунку: 1386912153/0200. Name, Adress: Rusyn a Narodny novinky, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, Slovak Republic. IBAN: SK540200000001386912153, SWIFT: SUBASKBX, Všeobecná úverová banka, a. s., Mlynské nivy 1, 829 90 Bratislava, SR, telex: 93 297, 93 347, over VÚB, pobočka Prešov, Masarykova 13, 081 86 Prešov.
Допереду вшытым дякуєме.

НАРОДНЫ НОВИНКЫ

Выдавать Русин і Народны новинкы. Реалізованє з фїнанчнов підпоры Міністерства културы СР – програм Култура народностных меншын 2010. Шефредактор: Мгр. Александер ЗОЗУЛЯК, редакторкы: ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгДр. Марія МАЛЬЦОВСКА, языкова редакторка: ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД. Adresa:

Ľudové noviny, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Tel.: 051/772 56 29. Реґістрачне ч. EV 327/08, МІС 49 438. Оpubлікованы погляды дописователїв не мусять быти згодны з поглядами редакції.

Адреса новинок на інтернетї: www.rusynacademy.sk,
<http://narodny-novinky.presov.sk>, E-mail: rusyn@stonline.sk

Rusyn a Ľudové noviny
Duchnovičovo nám. 1
081 48 Prešov 1
D+2
VsRP - 664/2003

Platené v hotovosti
080 02 PREŠOV 2